

МОДЕРНИЗАЦИЯ НА ИКОНОМИКАТА – МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ, ФИНАНСОВИ И СОЦИАЛНИ АСПЕКТИ

В началото на ноември факултет “Финанси” при Стопанска академия “Д. А. Ценов” – Свищов чества своята 55-годишнина. Кулминацията на празничните дни, посветени на този юбилей, беше проведената на 6-7 ноември 2008 г. Юбилейна международна научнопрактическа конференция “Модернизация на икономиката – макроикономически, финансови и социални аспекти”.

Достойният юбилей на факултета и актуалната тематика на научното събитие привлякоха 152 участници от страната и чужбина със 132 доклада. Във форума се включиха представители на Университета за национално и световно стопанство - София, Икономическия университет - Варна, Софийския университет, Медицинския университет – София, Югозападния университет – Благоевград, Нов български университет, Техническият университет – Габрово, Бургаския свободен университет, Университета “Проф. Асен Златаров” – Бургас, Международното висше бизнес-училище – Ботевград, Националният статистически институт, както и много чуждестранни участници от Русия, Украйна, Полша, Молдова, Литва, Македония, Сърбия, Япония.

Конференцията беше открита от зам.-ректора на Стопанска академия доц. д-р Георги Герганов. От името на академичното ръководство и лично от името на ректора доц. д-р Величко Адамов той приветства участниците, като им пожела успешна и ползотворна работа.

Специален гост на конференцията беше зам.-председателят на Комисията по финансов надзор г-жа Ралица Агайн, която поздрави участниците и изрази задоволство от поканата да се включи в този международен форум. В краткото си изказване тя сподели някои основни проблеми на финансовото регулиране, които стоят за разрешаване не само пред Комисията, но и пред всички регулаторни органи на национално и наднационално равнище.

Приветствия и поздравителни адреси по повод юбилея, както и пожелания за успешна работа на конференцията и по-нататъшни творчески успехи, поднесоха и множество представители на български и чуждестранни висши училища и факултети.

Същинската работа на научния форум започна с пленарна сесия, на която бяха представени четири основни доклада.

В първия от тях доц. д-р Р. Лазаров (СА “Д. А. Ценов”) разгледа икономическата модернизация като алтернатива на догонващото развитие. Той разграничи и съпостави два типа икономическа модернизация – органическа и неорганическа. Според него органическата модернизация като естествен и спонтанен тип дългосрочно развитие намира израз в постиндустриалния стадий на съвременното общество. Тя е резултат от вътрешни

импулси и се променя съобразно собствените си потребности; има за начало промените на микроравнище, развива се постъпателно, нейна основна движеща сила са иновациите и взаимно обусловените институционални промени. Неорганическият тип модернизация или догонващото развитие има външни източници, протича неравномерно, характеризира се с планово-мобилизационен механизъм на осъществяване и цели преодоляване на изостаналостта. За разлика от органическата модернизация догонващото развитие протича "отгоре надолу" и негов главен проводник е правителственият сектор. Като основни детерминанти на икономическото развитие бяха изтъкнати знанията, иновациите и предприемаческата дейност.

Докладът на проф. д-р Е. Маркина (*Финансова академия при правителството на РФ - Москва*) беше посветен на проблемите с финансирането на учрежденията от социалната сфера в условията на провеждане на бюджетна реформа в Русия. Авторката подчерта, че сегашният механизъм на функциониране на тези учреждения е неефективен, че в него отсъства връзката между предоставяните бюджетни средства и достигнатите крайни резултати от дейността. Във връзка с това проф. Маркина запозна аудиторията с целите и мерките на провежданата реформа. Главна насока на промяната е създаването на автономни бюджетни учреждения, чийто правен статус се съдържа в приетия Федерален закон за автономните учреждения. Основните характеристики на автономните учреждения се свеждат до: задължително изпълнение на поставените задачи от учредителя, който ги финансира; заплащане на предоставяните социални услуги; предоставяне на средствата не като бюджетни разходи, а под формата на субсидии; отмяна на субсидиарната отговорност; по-големи права на разпореждане с имущество, придобито с извънбюджетни средства; изготвяне на нормативи за финансови разходи по реалната стойност на оказваните услуги на държавата и др. В заключение тя посочи, че преходът към новата организационно-правна форма на учрежденията от социалната сфера трябва да се осъществява постепенно, в съответствие със създаваните подходящи условия за това.

В своя доклад доц. д-р Вл. Владимиров (*ИУ-Варна*) се спря на стабилизационната фискална политика в контекста на членството на България в ЕС. Той отбеляза, че Пактът за стабилност и развитие (ПСР) залага повече на бюджетната дисциплина, отколкото на цикличната стабилизация. Посочени бяха изискванията на Пакта, вкл. и неговият ревизиран вариант, по отношение на бюджетните цели на страните-членки. Според автора въпреки извършените промени фискалната структура и утвърдените от реформирания ПСР правила до голяма степен продължават да ограничават ролята на фискалните регулатори само до използването на автоматичните стабилизатори и изключват възможността за влияние върху обема на производството и заетостта. Пактът отдава предпочитания на

консолидацията на публичните финанси пред стабилизацията на икономиката. Доц. Владимиров изрази съмнения във възможностите на автоматичните стабилизатори да изпълняват ролята на главен механизъм на контрациклична стабилизация и предложи по-широко използване на дискреционна фискална политика. По отношение на България той смята, че предвид членството ни в ЕС и предстоящото включване във Валутен механизъм II, е необходимо известно преосмисляне на приоритетите на националната фискална политика. Авторът определи съществуващата сега бюджетна структура (както в приходната, така и в разходната част) като недостатъчно гъвкава, за да абсорбира цикличните промени в стопанската активност. В нейния фокус са преди всичко данъците и данъчните намаления, разчита се главно на косвените данъци при формиране на бюджетните приходи. Вместо това доц. Владимиров посочи, че на страната е необходима гъвкава фискална политика и използване на публичните финанси за подкрепа на дългосрочния растеж, съчетани с достатъчна гъвкавост на фискалните регулатори за краткосрочно стабилизиране и неутрализиране на неблагоприятните външни фактори.

Доц. д-р Пламен Пътев (СА "Д. А. Ценов") представи доклад, в който разглежда същността и очертата причините за протичащата световна финансова криза. Предвид това, той изведе модели за защита на инвестиционния портфейл в подобна кризисна ситуация и в частност се спря на модела на пропорционалното портфейлно застраховане (CPPI). След като разгледа развитието на модела и изясни основните понятия – резервен актив, активен носител, стойностен под, стойностна възглавница, мултипликатор и толеранс на ребалансиране, с конкретен пример авторът представи механизма на неговото функциониране. Доц. Пътев насочи вниманието и към взаимовръзката риск-доходност при приложението на модела и посочи основните му характеристики – минимални изисквания за входящи данни; може да се прилага постоянно, без да се фиксира крайна дата; независим е от посоката на движение на финансовия пазар; рискът от спадане на стойността на портфейла под тази на стойностния под е ограничен; рискът на портфейла е зависим от стойността на мултипликатора. Наред с очертаните положителни страни бяха посочени и редица недостатъци на модела. Накрая авторът се спря на някои негови разновидности – времево-независимата портфейлна защита (TIPP) и дюрационно-приспособеното постоянно пропорционално портфейлно застраховане (DA-CPPI), предлагащи специфични техники за управление на риска и за защита на инвеститорите в условията на финансова криза.

Интересен пленарен доклад за взаимовръзката между финансовото посредничество и икономическия растеж беше подготвен от *доц. д-р Стати Статев (УНСС)*, който по обективни причини не успя да се включи в научното събитие и да сподели вижданията си.

По-нататък работата на конференцията продължи в три паралелни секции:

- “Модернизация, растеж, ефективност и конкурентоспособност на икономиката”;
- “Предизвикателства пред модернизацията и развитието на финансовия и осигурителния сектор”;
- “Отраслови проблеми на развитието и модернизацията на икономиката”.

В първа секция въпросите на модернизацията бяха дискутирани в контекста на ключови макроикономически проблеми като трансформация на икономиката, икономически растеж, ефективност и конкурентоспособност, заетост и безработица, образование и обучение на кадрите, външноикономически отношения и др.

Първата стъпка и главна проява на модернизацията е прогресивната трансформация на икономическата система. Този проблем беше залегнал в доклада на *проф. С. Ковал (Университет по приложни науки – Калиш, Полша)*. Според него трансформационният процес обхваща три основни момента: приватизация, икономическа интернационализация и създаване на икономика на знанието. По-конкретно авторът разглежда постиженията на Полша, Чехия и Унгария, като посочи причините за различията в тези страни, допуснатите от тях грешки и открии някои проблеми на по-нататъшното им развитие.

В тази посока бяха и разсъжденията на *проф. д-р С. Масларов (Нов български университет-София)*, но фокусирани върху връзката между икономиката и политиката. Авторът разглежда различията в икономическото развитие на отделните държави като резултат от начина, по който си взаимодействат пазарът и институционалната среда. В този смисъл той определи, че модернизацията на икономиката може да се сведе до модернизация на икономическата политика, и конкретизира анализа върху някои вътрешни и външни фактори (ограничения) на този процес в България.

Въпросите за модернизацията на икономиката, съответно възможностите за икономически растеж, са в тясна връзка с проблема за степента на икономическа свобода в отделните страни. Това беше темата на доклада на *доц. Ристо Фотов и ас. Емилия Митева (Държавен университет “Гоце Делчев” – Шип, Македония)*. Като изтъкнаха важната роля на икономическата свобода за развитието на всяко стопанство, авторите посочиха разликите между икономически свободните страни и тези с планова икономика. На базата на показателя “индекс на икономическата свобода” те сравниха Македония с Естония и Словения и направиха извода, че високата степен на икономическа свобода осигурява дълготраен икономически растеж.

В доклада на *доц. д-р Величко Адамов и доц. д-р Андрей Захариев (СА “Д. А. Ценов”)* като главен катализатор на тези градивни промени и определящ фактор на икономическия растеж бяха посочени

човешките ресурси с техния творчески заряд, инициативност и предприемчивост. В този смисъл, изследвайки процеса на създаване на човешкия капитал (главно чрез образованието), авторите поставиха акцент върху финансирането на инвестициите в неговото формиране. На примера на СА “Д. А. Ценов” те определиха триизмерен фокус на мисията на висшите училища и формулираха конкретните цели на академичния мениджмънт в условията на конкурентен пазар. На тази основа подчертаха ролята на висшето образование като фактор за генериране на икономически растеж чрез инвестиции във формиране на човешки капитал.

Върху проблема за здравето на населението като съществен момент от процеса на формиране на човешкия капитал насочи вниманието *доц. д-р Жасмин Павлова (Медицински университет – София)*. Анализирайки зависимостта между здравния статус на населението и икономическия растеж, тя констатира, че в България равнището на здравето и жизнения стандарт са едни от най-ниските в Европа. На тази основа беше направен обобщаващият извод за необходимостта цялото общество, държавата и учените да обединят усилия за подобряване здравното състояние на населението, от което зависи постигането на високи икономически резултати. От доклада на *д-р Р. Ройтек (Икономически университет-Познан)* стана ясно, че по отношение на здравето ситуацията в Полша е сходна с тази в нашата страна. Като силно тревожен негативен ефект на трансформационните процеси авторът посочи нарастването на броя на самоубийствата, дължащо се до голяма степен на икономически причини.

Във връзка с изграждането на човешкия капитал като фактор на растежа и условие за постигане на висока конкурентоспособност *доц. д-р Ив. Петров (СА “Д. А. Ценов”)* разгледа въпросите за заетостта и безработицата на населението у нас. Според него при съществуващите негативни тенденции в числеността на трудовите ресурси основното предизвикателство за България е тяхното по-рационално и ефективно използване. За целта авторът препоръча усъвършенстване на образователната система, по-изявена практическа насоченост на обучението и по-голяма ангажираност на бизнеса в подготовката и поддържането на квалификацията на кадрите. Във връзка с това *доц. д-р Ив. Петков (ТУ-Габрово)* сподели с аудиторията виждането си за необходимостта от засилване на предприемаческата функция във висшите училища, за необходимостта те да се превърнат в смесени – пазарно-ориентирани публични организации, което ще повиши тяхната конкурентоспособност и качеството на обучението изобщо. В подкрепа на това авторът приведе пример със създадения към ТУ-Габрово Център за насърчаване на предприемачеството. Като продължение на темата за образованието *гл. ас. д-р П. Шишманова (СА “Д. А. Ценов”)* засегна проблема за незадоволителното качество на продукта на средното училище и неговото негативно влияние върху качеството на висшето образование. *Д-р С. Тутунару (Академия за икономически науки - Молдова)* акцентира върху значението на

бизнес-обучението за развитието на младите специалисти и посочи пример за съвместна работа на висшите училища с държавата и частния сектор за постигане на тази цел. По проблемите на безработицата *ас. Т. Тодорова (СА "Д. А. Ценов")* оцени влиянието на публичните разходи върху нейното равнище и подчерта необходимостта от повишаване на тяхната ефективност.

Проблемите, които стоят пред конкурентоспособността на българската икономика, бяха очертани в доклада на *доц. д-р Л. Несторов (СА "Д. А. Ценов")*. След анализ на някои основни макроикономически показатели авторът доказва, че конкурентните позиции на националната икономика не са особено високи и за преодоляване на това състояние той наблегна на необходимостта от реформи в четири ключови направления – продуктови пазари, пазар на труда, образование и обучение, НИРД. Освен в макроикономически план конкурентоспособността беше разгледана във функционален и в отраслов аспект. В своя доклад *доц. д-р П. Горанова и ас. Ж. Тананеева (СА "Д. А. Ценов")* анализираха ценовата война като маркетингова стратегия за конкурентна борба; *доц. д-р М. Божинова и докторант М. Кътева (СА "Д. А. Ценов")* изследваха конкурентоспособността на търговските вериги, а *гл. ас. М. Линкова (СА "Д. А. Ценов")* изрази становище относно сделките с вземания като инструмент за повишаване на конкурентоспособността на агрофирмите.

По-нататък в дискусиите интерес предизвика темата за състоянието и развитието на микроикономическите единици като елементи на макросредата. В доклада си *проф. д-р ик. н. А. Ряховская (Финансова академия - Москва)* защити своето виждане за негативното влияние на нискорентабилните и губещи организации върху социалната стабилност на обществото. За намаляване на тези отрицателни въздействия тя изведе на преден план различни мерки като: ликвидация на организации без особена социално-икономическа значимост; реализация на антикризисни програми за организации с важна роля в икономиката и обществото; финансово оздравяване на потенциално губещи, но значими организации. Според авторката тези мерки трябва да се основават на реална оценка на финансово-икономическото състояние на организациите, а най-важният инструмент за диагностика на кризисното състояние е мониторингът. Преструктурирането на естествените монополи като част от процеса на модернизация на българската икономика намери отражение в доклада на *доц. д-р Кр. Кунев (СА "Д. А. Ценов")*. Той обоснова разбирането си, че трансформирането на естествените монополи не трябва да бъде стихия, а разумно направляван процес, реализиран чрез активната роля на държавата.

Модернизацията на дадена икономика е немислима без осъществяване на активни външноикономически отношения. На една от техните форми – транснационалните корпорации (ТНК), беше отделено широко място в доклада на *проф. д-р ик. н. Г. Черниченко и доц. д-р Т. Орехова (Донецки национален университет – Украйна)*. Според тях процесите на глобализация на икономическия живот закономерно доведоха до еволюция на организа-

ционната структура на ТНК и прерастването им в глобални корпорации. В изследването си авторите изтъкнаха доминиращите позиции на ТНК на световните пазари, нарастването на техния дял в създавания световен БВП, в размера на ПЧИ, в продажбите и т. н. Специален интерес предизвикаха промените, свързани с развитието на глобалната конкуренция, глобалните структури на управление, глобалния мениджмънт на ресурсите, глобалното рекрутиране на кадрите от ТНК и др. В продължение на темата за външно-икономическите отношения *ст. ас. Т. Асенов (СА "Д. А. Ценов")* изтъкна значението на международното разделение на труда и международния стокообмен за развитието и просперитета на малка страна като България.

Накрая *доц. д-р Й. Василев (СА "Д.А.Ценов")* насочи вниманието към развитието и приоритетите на България в контекста на Лисабонската стратегия. Той застъпи становището, че е необходима бърза промяна в основните характеристики на българската икономика, свързани с усвояването на средствата по националните оперативни програми. В противен случай според него страната ще продължи да бъде на последните места по икономически и социални показатели в ЕС.

Във *втора секция* бяха дискутирани финансовите, застрахователните и осигурителните аспекти на модернизацията. Обект на засилен интерес от страна на участниците бяха промените на капиталовите пазари, развитието и перспективите пред банковата система, проблемите в бюджетния сектор, новите възможности пред застрахователната дейност в съвременните условия, предизвикателствата пред развитието на пенсионната система и системата за социално подпомагане.

Проблемът за състоянието на капиталовите пазари и протичащата световна финансова криза беше предмет на оживени дискусии. Поставената в пленарния доклад на доц. Пътев тема продължи и в работата на тази секция. В доклада си *проф. д-р М. Младенов (УНСС)* най-напред разграничи двата класически модела на капиталовия пазар и обърна по-специално внимание на "новите" пазари, какъвто е българският. Представяйки неговото състояние, авторът изтъкна двете му основни характеристики - малка "дълбочина" и ниска ликвидност. По-нататък, след анализ на ситуацията в САЩ по повод наблюдаваната финансова криза, проф. Младенов прогнозира, че тя ще засегне и България поради следните по-важни причини: силно отворената икономика, интегрираността на страната на световния пазар (в т.ч. и финансовия), големия дял на чуждата собственост, дефицита по текущата сметка и др. Неутрализирането на риска от кризата авторът вижда в адекватната правителствена политика, която може да включва от обичайни и конвенционални решения до драстични мерки при необходимост.

Ситуацията с пазара на ценни книжа в Украйна беше представена от *проф. д-р ик. н Е. Савелиев (Тернополски национален икономически университет - Украйна)*. В изказването си авторът направи кратка характеристика на този пазар и подчерта, че той трябва да се развива в пълно съответствие

със световните тенденции. Назряла е потребността от неговото реформиране върху принципите на откритост и в съответствие с международните правила. Доброто функциониране на пазара на ценни книжа според проф. Савелиев изисква повишаване на търговската активност на юридическите и особено на физическите лица, а реформата трябва да се осъществи в унисон с принципите на народния капитализъм.

Проф. д-р ик. н. В. Стоянов разглежда проблема в по-общ план, от гледна точка на финансово-икономическата еволюция и революция на парите и финансите. Най-напред той се спря на тяхното възникване и легитимиране, изведе същността им като система, дефинира и определи мястото на финансовите пазари. По-нататък анализът се пренесе върху измененията в икономическата и финансовата система в резултат от доминацията на неолибералната теория и политика – приватизация, промяна във философията на данъчното облагане и т.н. Именно с политиката на неолиберализма авторът обясни и възникването на световната финансова криза, като направи заключението, че за общото развитие е еднакво неприемливо както крайно лявото в лицето на социализма-комунизма, така и крайно дясното либертарианско общество.

Като продължение на темата за финансовите пазари беше докладът на *доц. д-р Ст. Симеонов (СА "Д. А. Ценов")*. Той оцени значението на дериватните инструменти за развитието на тези пазари и управлението на риска в съвременните икономики. След кратък обзор на пазара на опции в Гърция, Турция, Полша, Унгария и Румъния авторът анализира влиянието на дериватите върху инвестиционната активност с базови активи и очерта състоянието и перспективите пред развитието на дериватния пазар в България.

В доклада си *проф. д-р ф. н. Г. Силасте (Финансова академия при правителството на РФ - Москва)* обоснова социалната същност на парите и конфликтогенния им потенциал. Тя акцентира върху петвекторното измерване на социалната същност на парите и изведе социалните им функции – статусна, културологична, стратификационно регулационно-поведенческа, конфликтогенна, нравствена.

Друга активно обсъждана тема беше модернизацията на банковата система. Като един от най-динамичните сегменти на икономиката банковият сектор е изправен пред предизвикателството да бъде изключително гъвкав и адаптивен към бързо променящата се финансова среда. В търсене на нови възможности за усъвършенстване на сектора *доц. д-р Надя Костова (ИУ-Варна)* насочи дискусиата към проблема за осигуряване на прозрачност на банковата информация с акцент върху създаването на методика за изследване и оценка на финансовата прозрачност. Във връзка с оповестяването на информацията тя очерта пет ключови момента, които трябва да се вземат под внимание при разработката на тази методика. В обобщение, с намерението да бъдат професионално обсъдени, авторката очерта три

основни проблема на публичността - търговските банки не желаят да предоставят полезна информация за финансовото и имущественото си състояние; държавата все още не е намерила верния път по отношение проблемите на публичната отчетност; обществото и потребителите на финансова информация не се стремят към обща полза от нейното публикуване. *Д-р И. Казанжиева-Йорданова (УНСС)* разшири темата, аргументирайки необходимостта от усъвършенстване на мрежата за финансовата сигурност - по отношение както на вложителите в банките, така и на инвеститорите във финансови инструменти. Някои насоки за усъвършенстване анализа на новите канали за дистрибутиране на банкови продукти предложи *гл. ас. д-р Л. Рангелова (УНСС)*. Според нея това ще доведе до ползи като: класифициране на банковите продукти според техния принос в дохода на банката, идентифициране на най-печелившите и губещи банкови продукти, предлагане на алтернативи за оптимизиране на продуктовата политика на банките. По-нататък *ас. С. Радуканов (СА "Д. А. Ценов")* анализира избрани аспекти на бюджетирането в търговските банки.

Относно модернизацията на националната платежна система в контекста на присъединяването на България в европейското икономическо пространство беше докладът на *доц. д-р С. Трифонова (УНСС)*. Тя подчерта, че в страната протича процес на хармонизиране на националното законодателство и банковата практика с тези на развитите държави в света и особено с държавите от ЕС. Авторката се спря последователно на реализацията на проектите на Единната европейска платежна зона (SEPA), на системата за брутен сетълмент в реално време (RINGS), на системата "TARGET", на въвеждането на международен номер на банковата сметка (IBAN), на подобренията в Банковата интегрирана система за електронно разплащане (БИСЕРА) и промените в системата за електронни бюджетни разплащания (СЕБРА). *Гл. ас. д-р Д. Ималова (СА "Д. А. Ценов")* се включи в обсъждането с анализ на състоянието, перспективите и предизвикателствата пред платежната система в България.

Модернизацията на икономиката неизменно засяга и развитието на бюджетния сектор. Този процес има особено значение за всяка страна, тъй като скоростта и качеството на реформите в него определят степента и качеството на задоволяване на обществените потребности. Докладът на *проф. д-р ик. н. О. Кириленко (Тернополски национален икономически университет – Украйна)* обхваща актуалните проблеми на разходването на бюджетни средства и развитието на бюджетния сектор в Украйна. Тя акцентира върху значението на бюджетните инвестиционни разходи за развитието на бюджетния сектор, подчерта нестабилния им характер и разминаването между заявените и действително отпуснатите средства. Според авторката оптимизацията на бюджетните разходи изисква прилагане на прозрачни и формализирани подходи към разработката на предложенията относно разходването на средствата за инвестиционни цели; въвеждане на

конкурсното начало при подбора на инвестиционните проекти; разширяване участието на обществеността в процеса на формиране и реализация на бюджетните инвестиции и т.н. Същият проблем, но за българските условия беше анализиран в доклада на *д-р Т. Петрова (СА "Д. А. Ценов")*.

Бюджетирането в домакинския сектор беше разгледано от *доц. д-р Р. Лилова и гл. ас. д-р А. Радулова (СА "Д. А. Ценов")*. Предвид международния опит, те посочиха необходимостта от засилено внимание към домакинските бюджети като фактор за увеличаване на доходите, рационализиране на разходите и формиране на инвестиционно поведение у хората. Авторките разкриха състоянието и тенденциите на приходите и разходите на българските домакинства - структурата на паричните доходи по източници, общите разходи по основни групи, дела на общите разходи в размера на общия доход и др. Базирайки се на конкретните резултати, те направиха извода, че пазарната финансова среда засилва ролята на алтернативните източници на доходи и предполага нов подход към оценката на домакинствата като бизнес-единици.

В своето изложение *доц. д-р С. Габер (Университет "Г. Делчев" – Щип, Македония)* изведе дефицитното финансиране като модерна тенденция в бюджетната политика. На базата на сравнение между страните от ЕС по отношение на бюджетния дефицит и държавния дълг за периода 2004-2007 г. авторът отбеляза очевидния спад в размера на бюджетния дефицит и посочи като причина въвеждането на фискални правила. По-нататък той фокусира вниманието върху функционалността на Пакта за стабилност и растеж, аргументира прилагането на фискалните правила и разкри ефектите на дефицитното финансиране на икономиката. На техниките за оценка на приходите по консолидираната фискална програма беше посветен докладът на *ст. ас. д-р М. Маринов (СА "Д. А. Ценов")*.

Не по-малко интересни бяха и докладите, свързани с промените и перспективите пред застраховането в новите условия. Като съществен елемент в общия процес на модернизация на икономиката съвременното развитие на застрахователния сектор е значим фактор за повишаване на нейната конкурентоспособност по пътя на иновациите. Предвид на това *проф. д-р ик. н. Орланюк-Малицкая (Финансова академия при правителството на РФ - Москва)* насочи вниманието към някои важни особености на развитието на застраховането в Русия. Най-напред тя със задоволство отбеляза, че застрахователният сектор в страната има едни от най-високите темпове на растеж в руската икономика. Същевременно като сериозни проблеми авторката изтъкна ниската капитализация в отрасъла, засилваща процесите на сливания и поглъщания в него; потребността от модернизация на структурата и качеството на застрахователните услуги; необходимостта от диференцирано обновяване на различните сегменти от сектора. Регулирането на застрахователната дейност в контекста на интеграцията беше предмет на изследване в доклада на *доц. д-р Г. Насирова (Финансова*

академия при правителството на РФ - Москва). Тя изясни същността на застрахователната система и нейната йерархична структура от международно, регионално и национално равнище; тенденциите на интеграция на застрахователните системи в страните от ОНД, както и възможните пътища и проблеми пред интегрирането им.

В своя доклад *проф. д-р ик. н. Хр. Драганов (УНСС)* изложи виждането си по един по-конкретен проблем на застраховането, а именно този за катастрофичния риск. Основният въпрос, който постави авторът, е дали този риск може да се приеме като застраховаем. След като изясни някои ключови понятия и обособи катастрофичните рискове в отделни групи, той обоснова необходимостта от съставяне на катастрофичен модел, чрез който да се оцени риска. По-нататък проф. Драганов разгледа въпроса за отговорността на застрахователя и начина на определяне на застрахователната сума. В заключение той аргументира своето предложение за покриване на вредите от катастрофичните рискове да се изгради Катастрофичен застрахователен пул.

Темата продължи *гл. ас. д-р Р. Ерусалимов (СА "Д. А. Ценов")*, който представи някои възможности за гарантиране на интересите на застрахованите при фалит. Според него у нас са налице всички предпоставки за създаване и утвърждаване на "Застрахователна гаранционна схема", която да защитава от последна инстанция потребителите на застрахователни услуги. Според *гл. ас. д-р В. Василев (СА "Д. А. Ценов")* стъпка напред в защита на застрахованите е системата за рисков базиран надзор. Тя не просто осъществява мониторинг на дейността на застрахователното дружество, а идентифицира конкретните рискови области, които могат да накърнят финансовата стабилност на дружеството.

Проблемите на социалното осигуряване е тема с особено значение за цялото общество. Развитието и модернизацията на пенсионноосигурителната система и на системата за социално подпомагане са изправени пред редица предизвикателства. Предмет на разискване в доклада на *гл. ас. д-р П. Йорданов (СА "Д. А. Ценов")* бяха хибридните пенсионни схеми, съчетаващи избрани предимства на "класическите" пенсионни схеми. Според автора това е начин да се повиши общото равнище на компенсирани доходите на лицата при пенсиониране. Този въпрос има пряко отношение към развитието на системата на мултифондовете и произтичащите от това предизвикателства пред приватизирания осигурителен сектор в България, разгледани от *ст. ас. д-р С. Панталеева-Йорданова (СА "Д. А. Ценов")*. Въпросът за мултифондовете присъства и в доклада на *гл. ас. Т. Илиева (СА "Д. А. Ценов")*, където те са анализирани като нов момент в инвестиционната политика на пенсионноосигурителните дружества и като успешна алтернатива за развитие на допълнителното пенсионно осигуряване. На новите възможности пред системата за социално осигуряване в условията на евроинтеграция се спря *ас. Н. Нинов (СА "Д. А. Ценов")*.

Като обобщение на тематиката в тази секция беше докладът на *ст. ас. д-р Л. Кръстев (СА "Д. А. Ценов")*, който изтъкна предимствата на комплексната финансова услуга, съчетаваща застрахователни, банкови и осигурителни продукти. Това според автора съдейства за по-пълното задоволяване на потребностите на клиентите и повишава конкурентоспособността на предлагащите ги финансови институции.

В *трета секция* вниманието беше фокусирано върху модернизацията на икономиката чрез усъвършенстване на управленската, финансово-аналитичната и рекламната дейност на фирмите, развитие на информационните технологии (ИТ) в бизнес-сектора, опазване на околната среда, развитие на районите и др.

Успешното фирмено развитие и отражението му върху модернизацията и просперитетата на икономиката в значителна степен се определя от качеството на управленския процес. При неговото осъществяване се създават множество различни ситуации, провокиращи различно поведение у хората. На този проблем и по-конкретно на връзката между личностния потенциал на човека и неговото икономическо поведение, беше посветен докладът на *проф. д-р ик. н. К. Каменов (СА "Д. А. Ценов")*. Според автора поведенческата реакция на отделната личност при реализацията на управленския процес е комбинация от три компонента – ценностна система, възможности и ситуация. Предвид възможностите на човешкия интелект проф. Каменов анализира неговата роля за преобразуване на елементите на производството и превръщането им в потребителски ценности. Във връзка с това авторът търси отговор на два важни въпроса - дали има съответствие между относителния дял на вложения интелектуален труд и равнището на потребление и от какво се определя икономическото поведение на човека.

Доброто управление на фирмената дейност трябва да се базира на обективен и точен финансов бизнес-анализ. Към тези въпроси насочи вниманието на аудиторията *доц. д-р М. Тимчев (УНСС)*. Според него фирменият бизнес трябва да се анализира и управлява като сложен обект, а качеството на анализа трябва да се гарантира с прилагането на международно утвърдените принципи на балансираната система от показатели "Balanced scorecard Business analysis". Като една от най-важните задачи на съвременния финансов бизнес-анализ авторът отвори защитата на фирмата от финансова несъстоятелност посредством перманентна оценка на риска от несъстоятелност и банкрут. В тази насока беше и докладът на *гл. ас. д-р Р. Иванова (УНСС)*, в който тя разкри значението на методиката за анализ на паричните потоци на предприятието като елемент на общата методическа схема на финансово-стопанския анализ.

Важен момент от фирмената дейност е рекламирането на произведените блага с цел тяхната успешна реализация. Това налага необходимостта фирмата да формира рекламен бюджет. В доклада си *доц. д-р В. Минков (СА "Д. А. Ценов")* направи обзор на по-важните фактори,

детерминиращи рекламния бюджет, и акцентира върху методите за неговото определяне, които трябва да се прилагат диференцирано и да осигуряват висока ефективност на провежданата рекламна кампания.

Въпросите за използването на ИТ в предприятията от бизнес-сектора провокираха интереса на много участници в конференцията. Най-напред проф. д-р ик. н. С. Охрименко и К. Склифос (Молдавска икономическа академия) засегнаха проблема за системата за информационна безопасност, която поддържа целостта, достъпността, конфиденциалността, достоверността и своевременността на информацията. Според авторите напоследък този въпрос и особено неговите икономически аспекти са обект на засилен интерес от страна на икономическите агенти. Поради това в доклада е отделено голямо внимание на значението на инвестициите в информационна безопасност и по-конкретно на методите за оценка на тяхната възвръщаемост. В продължение на темата беше докладът на доц. д-р Л. Краев (СА "Д. А. Ценов"). След като изтъкна значението на корпоративната информационна политика, авторът предложи и характеризира кръг от перспективни инвестиционни решения за повишаване ефективността на информационния мениджмънт на предприятието – модернизация на корпоративните компютърни системи и мрежи, усъвършенстване на корпоративните информационни системи, надграждане на корпоративната информационна инфраструктура с платформи за електронен бизнес, ре-инженеринг на системата за информационно обслужване на управленските решения. В своя доклад доц. д-р Р. Върбанов (СА "Д. А. Ценов") постави проблема за използването на ИТ в малките и средните предприятия. Той изрази своята убеденост, че осъществяването на пълноценен бизнес е невъзможно без използването на Интернет-технологии. По този повод авторът обърна внимание на сериозното изоставане на българските МСП в областта на ИТ. Предвид това, той подчерта необходимостта от ускореното въвеждане на ИТ и препоръча използването на електронната търговия като сравнително евтин и много подходящ начин за повишаване конкурентоспособността на МСП. Подобна беше и проблематиката в доклада на доц. д-р П. Емилова (СА "Д. А. Ценов"). Според нея наложените от съвременната динамична бизнес-среда изисквания за висока гъвкавост и адаптивност на фирмите рефлектират в подобни изисквания към създаваните информационни системи. Във връзка с това тя разгледа т.нар. приспособяващи се информационни системи (ПИС) и представи концептуален архитектурен модел на тяхното изграждане. Друга възможност за повишаване гъвкавостта и адаптивността на фирмите – чрез Web услугите и архитектурата, ориентирана към услуги, представи в доклада си гл. ас. д-р В. Попов (СА "Д. А. Ценов").

Развитието на банковата система и разширяването на кръга от предоставяни банкови услуги създават предпоставки за широко приложение и активно използване на ИТ в банковата сфера. Актуално

стана т.нар. електронно банкиране. Една от неговите нови форми – мобилното електронно банкиране, е обект на доклада на доц. д-р В. Краева (СА “Д. А. Ценов”). Тя сподели, че първите опити за мобилно банкиране са направени през 2000 г. в САЩ, а сега то се въвежда и в България. За целта е създадено дружеството “СЕП България”, което ще изпълнява функциите на трети оператор на платежната система у нас. По-нататък доц. Краева се спря на основните характеристики на мобилните разплащания и посочи техните главни предимства както за клиентите, така и за банките. По същите проблеми изрази становище гл. ас. д-р Р. Димитрова (НБУ - София). След като запозна аудиторията с различните форми на електронно банкиране, тя посочи по-важните недостатъци на системата и подчерта, че те всъщност разкриват посоките за нейното усъвършенстване.

Доц. д-р О. Симеонов (УНСС) разгледа едно от основните направления в дейността на Сметната палата през последните няколко години – повишаване качеството на одитната дейност. Той изведе на преден план някои проблеми в общото управление на Палатата, както и в управлението на конкретните одитни ангажименти, които според него имат водещо значение за подобряване качеството на одитната дейност.

Опазването на околната среда е проблем, който много често остава на заден план в икономическите изследвания и анализи, макар че той е в основата на всяка стопанска дейност и има жизненоважно значение за съществуването на хората изобщо. Тези и редица други въпроси, свързани с екологичното развитие, поставиха за обсъждане доц. д-р А. Захариев и докторант К. Накатани (СА “Д. А. Ценов”). Те конкретизираха екологичните проблеми до състоянието на водите и управлението на тяхното качество. Най-напред авторите представиха основния документ на ЕС за водите - Рамковата директива за водите, и нейните цели. След като разгледаха и опита на Япония в това отношение, те направиха извода, че независимо от националните особености има еднопосочна воля за нормативно гарантиране на опазването на природата чрез запазване качеството на водите. Загрижеността за екологичното равновесие присъства и в доклада на доц. д-р Т. Тодоров (СА “Д. А. Ценов”). Като един от основните начини за природозащитна дейност той посочи екологичното застраховане. Разглеждайки отделните детайли на новоприетия Закон за отговорността за предотвратяване и отстраняване на екологични щети, авторът поставя редица нерешени въпроси като: проблема с новата финансова тежест за фирмите и последниците от това; липсата на експерти и методика за оценка на екологичния риск и екологичните щети; необходимостта от разработване на нов застрахователен продукт “Екологична застраховка” и др. В допълнение към тази проблематика гл. ас. Н. Георгиева (СА “Д. А. Ценов”) изложи някои методики за екологична оценка на инвестиционните проекти и по-специално на

методите за пресмятане на финансовия еквивалент на даден ефект, нанесен върху околната среда.

По повод териториалната организация и формирането на планово-икономически райони в България свои мисли сподели доц. д-р В. Бояджиев (СУ "Кл. Охридски"). Посочвайки не особено успешните опити за райониране на територията на страната, авторът смята, че най-напред у нас трябва да се разработи методологията на съвременното райониране и да се създаде съвременна система от териториални категории на всички равнища. Според него разработените на тази база районни схеми ще бъдат стабилна основа при прилагането на различните видове държавна политика. Отново за пространственото развитие, но вече в рамките на целия ЕС, беше докладът на гл. ас. П. Патарчанов (СУ "Кл. Охридски"). По-конкретно той се спря на политиките за развитие на планинските райони в Европейския съюз и техните регионални и локални особености.

Конференцията завърши с приемане на заключителен документ, в който бяха очертани основните дискуссионни области във всяка от секциите и бяха обобщени достигнатите от участниците изводи и препоръки за по-нататъшни действия. Организаторите благодариха на участниците и ги увериха, че техните предложения ще бъдат предоставени на заинтересуваните институции.

Накрая беше изразено всеобщо задоволство от реализираните професионални срещи и ползотворни контакти, които са предпоставка за по-нататъшно сътрудничество и съвместна работа в различни научни области с цел модернизация и успешно развитие на икономиката.

Гл. ас. д-р Пенка Шишманова